

moč ali natéga na pol, ampak bo štirikrat manja od prejšnje; če so stvari trikrat tako deleč saksebi kakor so pred stale, se bodo z devetkrat manjšo močjo nategovale ali na se vlekle. Ker je natežna moč pri vsakdanjih stvaréh sploh našim občutkom zakrita, bom skušal to po nekem izgledu razjasniti. Naredite si na beli steni senco s ploščo, ki jo en komolec od luči deržite, — vidili bote, da je senca dosti širokejša kot plošča; deržite jo potem 2 komolca od luči, ter bote vidili, da je senca 4krat manjša; ako jo deržite 3 komolce od luči, bo senca 9krat manjša kakor je bila na prvi stopnji. Temu enako se zmanjšuje natežna moč, če trupla saksebi postavljamo. — Dalje je Newton dokazal, da natega, ki izvira iz vseh trohic okrogle zemlje, ravno s tako močjo po vunanji krogli sega, kakor da bi bile vse trohice, iz katerih ona obstoji, v nje sredi zbrane. Ravno to tudi velja od natežnih moči, s katerimi svetovi eden drugemu na se vlečejo. Do lune, ki je 60krat dalje od srede naše zemlje kakor stvari, ki na zemlji ležé, ima zemlja 60krat 60, to je, 3600krat manjšo moč kakor do svojih stvari.

„Kako se pa zamoremo prepričati: ali res zemlja luno na se vleče ali ne?“

Nič ložejega kot to. Kaj ne, krogla po likani poti na ravnost letí, če je nič ne overa. Luna, ki po čistim zraku plava, pa nikoli naravnost ne gré, ker jo zemeljska natéga z ravne poti spravlja, da se mora krog zemlje verteti. Ako oddelek krožne poti, po kateri luna plava, prerajtamo, je skrivljena pot natanko tista, ki našim pravilom od natege zadostuje. Njena pot se nagne vsako minuto za 15 čevljev, 7 palcev in pol. Pomislite: kaj če to reči, da mi med brezštevilnimi pogodbami, katerim bi znala skrivljena pot podveržena biti, vselej tisti odstop ali ovinek od ravne poti dobimo, ki pravilom natežnosti zadostuje. Luna se pa tudi med vsakim obhodom nam več kot na pol širokosti zemlje približa, potlej pa ravno toliko odmakne. Na vsakteri teh stopinj ima luna drugo oddaljenost, bolj ali manj skrivljene pota, ki vselej natežnost poterjujejo. — Vidili ste zde, da so Newtonove postavbe čista resnica. Ravno to spričo nam dajejo rajtinge, po katerih dobivamo pota krog solnca plavajočih svetov; vse nam spričuje, da se premikavne zvezde v svojem teku tako verté kakor nas Newtonove postavbe učé. Podoba naše zemlje je podveržena ravno tistim postavam, katerim so podveržene okrogle podobe drugih svetov, njih gibanje in krožne pota. Neutrudljivo preiskovanje je dokazalo, da je bila zemlja v starodavnih časih, preden je še bilo kaj življenja na nji, mehko-vlačne sostave, tedaj so se mogli vsi deli po postavah natege v podobo krogle združiti, da so verjni deli povsod enako deleč od srede zemlje ležali, ako jih niso drugi zadržki pri uterjenju naše zemlje zadrževali. Med take zadržke štejemo nje vretenato vertenje. Letó vertenje (kaže vam ga vreteno) žene vse, kar ni v cevki, na okrog; kar je daljnega, ima dalje pota, se toraj hitreje verteti mora. Učile so pa nas skušnje, da pri takem vertenju v okrogu vse od cevi hití kakor pri vretenu na perotnicah vidite, ki med vertenjem velikokrat kavko po hiši zažene. Zemlja se je morala po tem okoli ravnika (Aequator) zbočati ali širokeja postati, na koncéh pa nekoliko vdreti, ter je bolj ravna postala. Da zemlja ni popolnoma krogli podobna, ker se je na koncéh ali polih posedla, okoli srede na ravniku pa povzdignila, so že 50 let pred vedili, kot so postavbe v roke dobili, po katerih zamoremo natanko dokazati vzroke njene podobe. — Kakor zemlja so se tudi vertéči svetovi ali planeti na svojih polih posedli, in sicer vsak po svoji velikosti in hitrosti. (Dalje sledí.)

Slovstvine reči.

Še nekaj o doveršivnih glagolih *).

Kdor hoče resnico spoznati ali jo drugim dokazati, mora vsako reč, na katero se opira, dobro pogledati, sicer se mu lahko prigodi, da zmoto iz zmote izpeljuje. Prav taka je v naši zadevi. Nikoli nismo mislili, tedaj tudi ne terdili, da je „sljû“ doveršiven glagol, in vender nam to pripisuje gosp. pisatelj v listih 88—99, in od ted skuša izpeljati iz perve drugo svojo zmoto (str. 355), da s tem nehoté poterjujemo njegovo misel. Drugač najde, kdor prav pogleda (str. 270, in drugje nismo od tega govorili), kjer pravimo: „Ostromirov evangeli, ako ravno ga je Rus pisal in v njem po svojem narečji marsikaj preuredil, ima tukaj vender še prav Mat. 10, 16. in 11, 10. „poslû“ ne „pošiljaju“, tako tudi Marc. 1, 1.; in Mat. 23, 34. ima Ostromir „sljû“ in Saz. Ev. „šljû“. Iz tega se po pravici dá izpeljati, da imamo v staroslovenščini v določnem naklonu sed. časa doveršivne kakor tudi nedoveršivne glagole, pa ne, da je „sljû“ doveršiven glagol.

Tako ima Ostromir: Mat. 3, 11. „kreščû“, Luk. 2, 29. „otпустиši“, kar se pa v družih natisih, kateri imajo iz poznejih časov sploh popačeno slovenščino, v ravno teh verstah bere: „kreščaju“, „otpuščaješi“. Še veliko tacega bi se dalo navesti iz staroslovenščine, kar pa zato opustimo, ker želimo, da bi se v kratki zadevi ob kratkem pogovorili in zedinili.

Pa kaj je tudi treba veliko skazovati, da je taka raba doveršivnih glagolov že od nekdanj slovenščini lastna, pa ne kot „plevel“, ampak kot zlato zernje. Saj je znana sploh. Ravno to rabo doveršivnih glagolov najdemo tudi v nar lepši slovenščini, kjer se vse tako rekoč sveti kakor nar čistejše zlato, in kjer vsaka beseda presega ceno zlata na kupe. — Kdo najde namreč kje lepši slovenščino od tiste, ki jo imamo v pisanji očeta Hrabra Černorizca? Ta je živel blizu časa sv. Cirila, ker sam piše, da še živé ob njegovem času, kateri so ss. Cirila in Metodija vidili. In ravno tudi v tem prekrasnem pisanji vidimo to rabo doveršivnih glagolov, ki se zdaj za-njo poganjamo: „Vzglasiť, vzglaset se“. Je li to „plevel“? —

„Da je za hvaljeno rabo (pravi gosp. N. str. 362.) tudi slavni naš Miklošič, to priča 1. in 2. zvezek „berila slov.“ za viksi gimnazij; le v pesmih (starih) se ni dalo vse do zobca popraviti“. Ko bi to res bilo, bi slavni gosp. Miklošič ne bil pisal 1. str. 7 teh besed: „Ne tisti, ki počne, temuč tisti, ki doverši, slavo dobi“. „Begeč človek mnogo sveta prehodi, ali prijatelja ne najde“. (Med drugim ravno tudi pregovori pričajo, kako vterjena je omenjena raba glagolov pri Slovencih.) Str. 11. „najdeš, začne, uidejo, prežene“, str. 19. „ugane“ itd. Veliko krivico tedaj dela slavnemu gosp. dr. Miklošiču, kdor terdi, da hoče omenjeno vselej navadno rabo doveršivnih glagolov ovreči.

Kar gosp. ugovornik (str. 380) z malo besedami pové: „Raba od nekdanj je pa v vsih jezicih postavodajavka, kateri se mora celó modroznanstvo po-

*) Slavni gosp. pisatelj tega sostavka nam ne bojo za zlo vzeli, da smo ga okrajšali, in da natisnemo le pretresovanje tistega, kar je bilo njim in drugim (po njih misli) napačno opo-nášanega, ker to že vredniška poštenost terja. Mislimo tudi, da važniši njih terdila so tudi v tem ulomku zapopadene. In ravno tako ne bomo tudi od nobene druge strani daljših spisov o ti zadevi v „Novice“ več jemali, kakor edino to, kar razjasnuje komu po krivem podtaknjeno misel. Da ne moremo slovniških pravn brez konca in kraja jemati v „Novice“, nam bojo poterdili častiti pisatelji sami, ako pomislijo, da taki učeni pomenki, če tudi važni za slovensko pisavo, niso večini bravcov vgodni. Slovenskih pisateljev več je zdaj: potegniti s tem, kar bojo za pravo spoznali. Vred.

koriti“ (pokloniti?), je gotova resnica, in ko bi se je deržali, je precej konec našega prepira. Ta resnica je ravno tako pripravna vsacega, kateri se je derži, obvarovati tiste zmote, po kateri sedanji čas marsikteri pisatelj v terdobo in neumevnost zabrede v nemar pustivši navadni govor, kakor je nasproti drugim terditvam našega g. ugovornika. Ta namreč svojim resničnim zgornjim besedam nasproti v svojih izpeljavah tako deleč sega, da Kopitarja, moža silno redke učenosti in bistroumnosti, zmote obdolži (str. 383) v ravno tisti reči, katero je Kopitar od vsih strani dobro premislil, in jo nam po vsi potrebni razločnosti pred oči postavil. Kterikoli so se še po Kopitarjevem nauku ravnali, so lepo, prav in razločno pisali, nekteri pa, ki so se njegovemu nauku nasprotnega novovsiljenega vodila prijel, so že semtertje v temnice zabredli; ker so, postavim, pisali: „Te denarje vam pošiljam“, ako ravno so jih le enkrat poslali, in so tako prejemnika v zmoto pripravili, da se je po pravici večkratnega pošiljanja nadjal; kar bi pa bilo po Kopitarjevem pravilu z besedico „pošljem“ brez vse zmote povedano.

Nikar tedaj v pisanje siliti oblik, ki so postavam naše rabe in slovnice nasproti, ampak deržimo se pravil po vedni rabi, častno omenjeni „postavodajavki“, in pišimo kakor dozda: „povem, izvem“ itd. pa ne: „povedam, izvedam“ itd., tako tudi: „pošljem“, pa ne „pošiljam“, kadar le od enega djanja govorimo. M.

Iz Slatine v Valahii 24. novembra *).

„Predragi moj! Iz podpisa vidiš, da smo v Valahii, in sicer v Slatini v veliki Valahii, kamor smo iz Krajove prišli. Lepo deželo smo vidili, pa okolica Slatine prekosí vse. Mesto stoji pod vinsko gorico, ki se v podobi pollune vije okoli nje. Tikoma pod mestom teče reka Aluta, čez katero sta napravljena dva lesena pa tako veličanska mostova, da je kaj. Kraj je zdrav in voda prav dobra. Pa kaj voda? Vínó, vino, to je še le dobro pa po ceni, kakor sploh vsa hrana. Oka letošnjega vina, čeravno pridelk zavolj toče in vojskinih homatij ni obilen bil, velja le 8 kr., oka (2¹/₄ funta) mesa 10 kr. našega dnarja, in tako dober kup je tudi vse drugo, da se človek, ki pride iz Laškega, Krajnskega ali Koroškega, prečuditi ne more ti nizki ceni. Kako je moglo še le popred biti, ko ni toliko ust tukaj bilo za jesti in piti, kakor nas je sedaj!

Kar tedaj blagodarna natora tukaj rodi, je vse dobro in lepo, — al drugač je to, kar je narejeno od človeških rok. Mesta, na priliko, so povsod, kjer smo dozda bili, tako nečedne, da misliš v Turčiji biti. Zraven lepe hiše, skor palači podobni, stoji raztergana bajta, kakor noč in dan. Čudno se mi je dalje zdelo narajmati tu še sužne. Vsaka premožna hiša ima taci sužnih ljudi, ki jih „cigane“ imenujejo. Če Vlah omoži svojo hčer, ji zraven cekinov dá še nekoliko „ciganov“ za doto; možki opravljajo službo hlapcev, kuharjev itd., ženske pa službo hišnih peric itd. pri gospodinji.

Kar véro Vlahov zadeva, vedi, da Vlah ima vsacega, ki ni njegove vére, za nevernika in za nečistega, ki ga „sporkato“ psuje; le on in Rus sta pravoverca. Ženskam se šteje v veliko pregreho in je oestro prepovedano klati kakošnjo žival. „Prosim Vas, gospod — me je v Krajovi zunaj mesta nagovorila neka ženica z

nožem v eni roki, s puto v drugi — odrežite vrat ti puti namesto mene“. Čeravno še vlaškega jezika ne razumem, sem jo vendar razumel po pripravi, ki jo je v rokah imela, in po posamnih besedah, ki so popačene iz laškega in latinskega, — „tajare“ sem prestavil iz laškega tagliare, rezati, — „gajina“ iz latinskega gallina, puta, — „hasta“ iz laškega questa, ta. Al meni se in ljubilo, službe klavca opravljati, torej ji odgovorim: „no, cara no, — ne draga, questo non è mio mestiere“. In lej! razumela me je Vlahinja, — zakaj pisano me je pogledala in nekaj zagodernjala; le toliko sem razumel, da je rekla: „to že tudi ni noben pravi kristjan“. Zvedel sem poznej: če kuharica ne narajma ravno nobenega hlapca domá, ki bi ji zaklal žival, gré na ulico in nagovarja otroke, rokodelske učence, stare možake itd. za to opravilo. (Koneč sledí.)

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Siska 9. dec. Pretekli teden smo okoli 20 ladij žita dobili, in nadjati se, da ga bo še več prišlo, ker voda, čeravno pada, je za vožnjo še zmiraj pripravna. Čeravno po teh dovoznjah žitna cena ni padla, je vendar turšica dosto cenejša, ker je ima po parobrodih še veliko sem priti. Naj več je zdej na tem ležeče, ali bojo mogle vse sem namenjene ladije do tistega časa sem priti, dokler je to še ladjam mogoče po vodi; ako pridejo, bo žitna cena padla. Turšica se po 4 fl. 30 kr. teško prodaja, pšenica pa prav lahko, okoli 20.000 vaganov naj lepše sorte je bilo po 8 fl. 6 kr. do 8 fl. 10 kr. prodanih. V Banatu, kjer ni zdaj posebno veliko žita, cenijo kibljo pšenice po 12 fl. 24 kr. do 13 fl. 12 kr., soršice po 10 fl. do 10 fl. 48 kr., prosa po 5 fl. 12 kr. do 36 kr., ovesa po 9 fl. 24 kr.

Iz Toplic na Dolenskem 10. dec. —f—. V svojem poslednjem dopisu omenil sem strašne nesreče, ki je po ljutem ognju zadela našo ubogo Podhosto, priporočivši milim dobrotnikom revne pogorelece. Prosivšega glasa mojega ni bila sapa odnesla. Tu in tam znašel je se kak darežljiv pomočnik, ki je odperl radodarno svojo roko pogorelim sirotam v podporo, da imajo saj za prvo silo s čim se preživiti, in za gladom ne poginejo. Hvala lepa usmiljenim delivcom! Naj jim pa tudi povém, kako pogorelci sprejemljejo darove: Žal bi mi bilo, ako bi jim mogel očitovati nehvaležnost, ktera le rada roge kaže ob enacih primerljajih; in veseli me močno, da namest grajati jih smem pohvaliti. Koj ko jih pervikrat gospod fajmošter skličejo v farovž na razdelitev nekterih milodarov, in jih o tej priložnosti opomnijo, hvaležnim biti miloserčnim dobrotnikom, zmed katerih so si nekteri pri ustih pritergali, kar jim podelé, poprime besedo eden pogorelecov, ter pravi: „Možje! veste kaj, na večer molimo vsi s. rožnikranc za dobrotnike naše“. „Prav, prav imaš; molili ga bomo, pa tudi drugekrat ne bomo pozabili dobrotnikov v svojih molitvah!“ se vsi kmalo oglasijo, in vsi veseli sprejemljejo darove. To slisati se je mi res milo storilo, in menim, da bo po volji tudi dobrotnikom vsim, ki so potrebnim siromakom kak milodar ali že poslali, ali ga še mislijo ob enem z naročnino za „Novice“ ali „Danico“ poslati.

Iz Ljubljane. V nedeljo je bila v stolni cerkvi že v poslednjem listu omenjena velika slovesnost druge sv. nove maše presv. našega škofa in kneza. Povikšat to redko slovesnost so prišli presv. knez in škof lavantinski gg. Slomšek; pa tudi več gg. tehantov in fajmoštrov iz Krajnskega zraven tehanta braslovškega g. Stojana se je vdeležilo te svečanosti, pred katero so presv. knez Slomšek ljubljanskega zamurčka kerstili, kteremu sta gosp. Terpine in gospa Ulmanova bo-

*) Častiti gosp. Fr. Berakovič, duhovni oskerbnik ces. ogerškega polka Franc-Karla, ki je več časa v Ljubljani bival, je poslal unidan svojemu prijatlu v Ljubljano pričujoče pismo, katero so nam častiti gospod prijazno za „Novice“ ponudili. Vredništvo ga je rado sprejelo, ker misli, da ga bo vsak toliko raje bral, ker mično popisuje marsiktero stvarico te v sedanji vojski zapopadene dežele. Vred.